

LUND UNIVERSITY

Platsens möjligheter för ungdomar som använder rullstol

Hansson, Kristofer

2009

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Hansson, K. (2009). *Platsens möjligheter för ungdomar som använder rullstol*. 1-16. Artikel presenterad vid Handikappforskningens dag, 2009, Kristianstad, Sverige.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Kristofer Hansson
Forskare, FD
Institutionen för kulturvetenskaper
Lunds universitet
Biskopsgatan 7
223 62 Lund
e-mail: Kristofer.Hansson@kultur.lu.se
Tel: 046-222 83 92

2009-11-18

Handikappforskningens Dag 2009, Högskolan i Kristianstad den 25 november.

Paper: Platsernas möjligheter för ungdomar som använder rullstol

Bakgrund

Inom etnologin har man teoretiskt och metodologiskt betraktat plats och identitet som två begrepp som är relationella till varandra (Saltzman & Svensson 1997). Plats gör något med människors identiteter, antingen man upplever sig själv ha speciell identitet för att man är på en specifik plats eller att man tillskrivs en identitet för att man kommer från en specifik plats. Inom etnologin vid Lunds universitet har dessa två begrepp kommit att användas för att förstå hur en persons agerande förklaras utifrån var denne kommer ifrån (O'Dell 1997), vilken identitet som skrivs in i en förort (Ristilammi 1994) eller vilken identitet en landsort försöker skapa sig själv gentemot omvärlden (Hansen 1998). Också konsumtionslandskapet som identitet har studerats (Fredriksson 1998) liksom vilken identitet ett landskap skapar (Saltzman 2001). Vad alla dessa studier pekar på är att identitet kan, på olika sätt, förstås genom begreppet plats.

Vad som inte i lika hög grad studerats inom etnologin är personer med långvarig sjukdom eller funktionshinder och deras erfarenheter av att skapa och testa identiteter på specifika platser. Det är ett välkänt faktum att en långvarig sjukdom eller funktionshinder kan bidra till att utestänga individen från platser. I ett kapitel i antologin *Leva med allergi* lyfter jag fram hur unga män med astma och/eller allergi förhåller sig till, för dem, viktiga platser som på olika sätt försämrar deras astma eller allergi (Hansson 2007). För dem kan viktiga platser vara kompisens hem där man gärna vill vara men där allergin försämras eftersom kompisens har katt. En annan viktig plats kan vara en privat fest man gärna vill vara på men där de andra ungdomarna röker och där ens egen astma försämras kraftigt under kvällen. I kapitlet visar jag att trots att ungdomarnas astma eller allergi försämras är det många gånger så att de trotsar

försämringarna för att ha möjlighet att stanna kvar på platsen och på så sätt ha möjlighet att umgås med sina kompisar. Utifrån denna empiri har jag valt att benämna dessa platser med både möjligheter och hinder som *kritiska platser*. Termen har jag definierat på följande sätt:

Så här långt kan vi försöka oss på en definition av kritiska platser. På vissa platser finns de sociala relationer och möjliga utrymmen för valfrihet som gör att den enskilde unge personen är angelägen om att vara kvar. Men rumsliga hinder, i form av retare och allergen som ger kroppsliga upplevelser av astmatiska och allergiska symptom, försätter den enskilda ungdomen i en situation där hon eller han måste förhålla sig till de risker som det innebär att vara kvar på platsen. Situationen påverkas inte bara av rumsliga hinder, utan också sociala relationer som kan försätta den enskilda ungdomen i en position där hon eller han tvingas att agera. Kritiska platser kan därmed förstås som att de för med sig ett (av)brott i ett pågående flöde, ett avbrott i vardagslivet som individen måste förhålla sig till (Hansson 2007: 140).

I detta paper utvecklar jag begreppet plats för att studera hur det kan användas för att nå större förståelse för barn och ungdomar som använder rullstol och deras identitetsprocess. För barn och ungdomar som använder rullstol kan detta hjälpmedel vara en central förutsättning för deras identitetsprocesser. I detta kapitel skall jag diskutera följande frågor: Hur ser den identitetsprocess ut som ungdomar som använder rullstol är en del av? Hur kan rullstolen inkludera ungdomar att ta plats i identitetsprocesser? Vilka hinder finns och hur överkommer ungdomar dessa?

Detta paper bygger på preliminära resultat från forskningsprojekten *Platsers betydelse för barn och ungdomar som använder rullstol* samt *Att habilitera för självständighet*.¹

Forskningsprojekten är, var för sig, godkända av den ”Regionala etikprövningsnämnden” vid Lunds universitet.

Plats och funktionshinder inom geografin och kulturgeografin

Inom geografin och kulturgeografin har man sen 1990-talets början intresserat sig för relationen mellan plats och funktionshinder och i föreliggande paper ges en schematisk

---

¹ ”Platsers betydelse för barn och ungdomar som använder rullstol” genomförs med stöd från Stiftelsen Promobilia, Majblommans forskningsråd och Norrbacka-Eugeniastiftelsen. Syftet med projektet är: Syftet är att studera hur barn och ungdomar som använder rullstol integrerar med specifika platser och hur de förhåller sig till och upplever platsens tvetydighet av både möjligheter och hinder. ”Att habilitera för självständighet” genomförs med stöd från Region Skåne och är en del i Forskningsplattformen, Handikappvetenskap med inriktning habilitering. Syftet med detta projekt är: Syftet med detta forskningsprojekt är att kulturanalytiskt studera vilken betydelse hälso- och sjukvårdens olika habiliteringsinsatser har för att stärka barn och ungdomars användning av rullstolen i vardagen och därmed ge dem större möjlighet till att ta plats.

presentation av detta forskningsområde.² För att diskutera relationen mellan plats och funktionshinder är det centralt att förhålla sig till denna forskning eftersom här finns många teoretiska diskussioner av hög relevans på grund av den nära kopplingen mellan de olika fälten. Men det är också centralt att utifrån ett etnologiskt perspektiv reflektera över vad som hittills inte har studerats, mer om detta längre fram. Det skall dock redan här nämnas att etnologin i andra sammanhang har hämtat teoretisk inspiration från kulturgeografin (jfr. Saltzman & Svensson 1997; se också Hansson 2007).

En central artikel i sammanhanget är Reginald G. Golledges ”Geography and the disabled: a survey with special reference to vision impaired and blind populations” (Golledge 1993). Han börjar med att konstatera att geografer och kulturgeografer inte i någon större utsträckning intresserat sig för människor som lever med funktionshinder, men att denna disciplin borde göra detta eftersom man har ett antal analytiska och metodologiska verktyg som kan användas för att analysera de speciella behov som finns. Golledges syfte är att bredda sitt ämnes undersökningsfält och av denna anledning fokuserar artikeln båda på vad geografin som profession kan göra för människor som lever med funktionshinder och på vilka frågeställningar som geografin bör studera för att kunna utvecklas i den riktning som Golledges önskar. Geografins nya uppgift definieras därför på följande sätt: ”I also acknowledge the existence of substantial social and political problems that need to be addressed to help solve problems of the disabled, but leave their elaboration to others” (s. 64). De sociala och politiska problemen, menar Golledges, skall lösas utifrån en tvådelad geografi som dels är en ”geography of disability” och dels är en ”geography for disability”. Den första geografin är ämnad att definiera de fysiska hinder som funktionshindrade möter i till exempel stadsmiljöer, medan den andra geografin skall peka ut vilka förändringar som behövs göras i miljön för att funktionshindrades position i samhället skall stärkas. De fysiska hindren framställs på detta sätt som i någon mening objektiva och som per definition således existerar i till exempel stadsmiljön.

Golledges artikel har mött kritik och bland annat B. J. Glesson poängterar några centrala synpunkter som är centrala att förhålla sig till (Glesson 1996; se också Glesson 1999). Glesson lyfter fram att Golledges syn på att definiera objektiva hinder gör att hindren framstår

---

² Sökningen av lämplig litteratur har först och främst gjorts på Universitetsbibliotekets, Lunds universitet, sökdatabas ELIN. Utifrån ett antal artiklars, antologiers och böckers litteraturlistor har sedan ett fortsatt sökningsarbete gjorts.

som något geografer kan inventera i stadsmiljö och därmed också något som är relativt fast och oförändrat över tid och rum. "Geography of disability" kan därmed betraktas som ett positivistiskt förhållningssätt till rumsliga hinder. "Geography for disability" är därmed hur ämnet skall omsätta detta förhållningssätt i praktiken. Snarare menar Glesson att geografin bör ha en historisk-geografisk materialism som istället förstår funktionshinder som en produkt av specifika historiska och rumsliga förändringar av miljön. Utifrån detta perspektiv är hinder inget objektivet utan snarare är det en historisk och kulturell process där en funktionsnedsättning blir definierat som ett funktionshinder genom den miljö som skapas. Perspektivet separerar på detta sätt den unika och individuella funktionsnedsättningen från vad som i miljön definieras som ett funktionshinder. Vad som i ett specifikt samhälle blir ett funktionshinder är därmed beroende av vilka miljöer detta samhälle (re)producerar. Istället för att prata om en "geography of disability" eller en "geography for disability" menar Glesson att vi istället skall ha en "geography with disabled", alltså en geografi som pratar med människor som har funktionsnedsättning och vad vilka erfarenheter de har av hinder. Han skriver: "Rather, we must, as Young (1990) observes, speak with the oppressed 'other'" (Glesson 1996: 395).

Rob Kitchin utgår från en liknande teoretisk bakgrund som Glesson men fokuserar mindre på hinder och mer på plats (Kitchin 1998; se också Cresswell 1996). Kitchin menar att funktionshinder är både rumsligt och socialt konstruerat och för att analysera situationer där funktionshinder uppstår måste en tydlig maktanalys göras. Om detta görs kan vi se hur plats är socialt producerat och stänger ute människor med funktionsnedsättningar. Enligt Kitchin är plats utestängande på två olika sätt: (1) platser är organiserade så att människor med funktionsnedsättning skall veta 'sin plats' och (2) platsers budskap är att människor med funktionsnedsättning skall uppleva att de är 'utanför platser'. Kitchin sammanfattar det på följande sätt: "The spatialities of disability are configured to convince disabled people that they are 'out of place' and to keep them 'in their place'" (Kitchin 1998: 354). Jämför vi resonemanget med Glesson resonemang ovan kan vi fråga oss om hinder på platser gör att människor upplever att de inte kan vara på platsen och därmed känner sig utanför? Om det är så kan vi också fråga oss om dessa människor söker sig till platser som samhället har definierat som 'deras platser'?

Hur kan forskningen fördjupas avseende plats och funktionshinder och hur kan etnologin, och vår förståelse av samhället, använda dessa teorier för att fördjupa förståelsen av sambandet mellan plats och funktionshinder? Vad man omedelbart kan säga är att jag inte hittat något inom geografin och kulturgeografin som studerat barn och ungdomar som använder rullstol. Hur förhåller sig deras situation till den som beskrivs av Glesson, Kitchin med flera? Kan de teorier som presenteras ovan diskuteras avseende den situation barn och ungdomar som använder rullstol lever i? Det är också relativt lite skrivit om kopplingen mellan funktionsnedsättning, plats och identitetsprocessor. Vad betyder det för en individs identitet att vara 'out of place', för att använda Kitchins term?³

Att ta plats

En av frågorna jag ställer mig i detta paper är: Hur kan rullstolen inkludera ungdomar att ta plats i identitetsprocesser? Med utgångspunkt i de presenterade resonemangen ovan kan man tänka sig att ungdomar som använder rullstol skulle stöta på den typ av hinder som gör att de är 'out of place' och därmed inte ha samma möjligheter till identitetsprocesser som ungdomar som inte använder rullstol. Men det är också att vända på perspektivet och fråga sig hur ungdomar faktiskt gör för att vara 'in place' – alltså att de är 'på plats' eller att de 'tar plats'. Med detta perspektiv kommer jag att komplettera den historisk-geografiska materialismen, med ett fenomenologiskt perspektiv som analyserar individens erfarenheter av att ta plats.

Jag skall här presentera Erik som är fjorton år och går i sjuan. Erik använder ibland sin manuella rullstol och ibland sin Permobil. Genom de två intervjuer jag gjort med Erik kommer jag definiera ut fyra teman som är centrala för att närmare analysera relationen mellan platstagande och identitet. Intervjuerna genomfördes sommaren 2009 och spelades in på band och därefter transkriberade. En intervjuguide låg till grund för första intervjun men denna har inte följts precist utan istället har jag förlitat mig på det samtal som växte fram mellan mig och Erik. Efter den första intervjun har Erik lånat hem en engångskamera för att dokumentera de platser som han har svårt att ta sig till men där han trots detta övervinner hindren och tar plats. Fotografierna har legat till grund för den andra intervjun. Efter intervjun

---

³ Kropp är ett centralt begrepp som i sammanhanget bör nämnas men som lämnas utanför i diskussionen i detta paper på grund av tidsbrist (jfr. Dorn et al 1994; Hall 2000; Moss & Dyck 1999). Jag hoppas kunna återkomma till detta i ett annat sammanhang.

har Erik fått både fotografier och negativ. Vid den andra intervjun har det också givits möjlighet att återkomma till den första intervjun och ställa följdfrågor.

Plats och identitet

Det är genom de presenterade geografiska perspektiven att i första hand göra en analys som fokuserar på de begränsningar som ungdomar liksom Erik står inför. Det är möjligt att lyfta fram begränsningar, analysera dem och därmed skapa större förståelse för dem; det är kanske det enda sättet som står till buds för att synliggöra dem och förändra dem. Men minst lika centralt, vill jag mena, är att lyfta fram hur ungdomar överkommer hindren eftersom vi på detta sätt kan stärka ungdomarna i sitt egna platstagande.⁴ Med denna utgångspunkt är det centralt att börja med att studera vilka platser som faktiskt är centrala för Erik i hans vardag. I intervjun nämner Erik ett antal platser som kan betraktas som centrala för honom.

Sammanfattningsvis kan Eriks centrala platser lokaliseras till skolan, fritidsgården och en affär som både säljer en form av moderna kortspel och där det också finns möjlighet att spela med andra ungdomar. När jag räknar upp dessa platser för Erik och frågar honom om han kan tänka på någon mer plats svarar han: ”Skall jag räkna hemmet till det här”? Vi enas om att hemmet skall räknas till de centrala platser som Erik spenderar sin vardag på. Platserna som räknas upp kan sammanfattas utifrån tre miljöer som i forskning lyfts fram som centrala för barn och ungdomar att kunna vara på: hemmet, skolan och fritiden (Aagre 2003; se också Hansson 2007). I dessa tre olika miljöer befinner sig Erik på och där kan vi förstå att det också finns möjligheter att testa olika former av identiteter eller bara vara den han upplever sig vara. En sådan möjlighet är att skapa sociala relationer till andra ungdomar som också besöker spelaffären för att spela kortspel. När jag frågar Erik om han spelar kort med sin personliga assistent när han besöker affären svarar han:

Erik: Det är slöseri att spela med Anders (personliga assistenten) där eftersom vi spelar så mycket i alla fall. Det är lika bra att passa på att spela med andra människor.

Kristofer: Vad skulle du säga att spelaffären betyder för dig?

Erik: Det är ett kul ställe, där jag kan göra saker jag gillar. Lite omväxling mot att hela tiden spela mot min assistent eller med brorsan.

---

⁴ Detta är ett perspektiv som lyfts fram av Bob Sapey, John Stewart och Glenis Donaldson i en studie om människors förhållande till sin rullstol. De lyfter fram de positiva möjligheter som rullstolen skapar när de refererar till en av de intervjuade som pratar om rullstolen som ”the liberator” (Sapey et al. 2005: 497).

Även om det är spelandet som är poängen med besöket i spelaffären så blir det också genom spelet en möjlighet för Erik att skapa sociala relationer med andra ungdomar. Att kunna vara på spelaffären som plats är centralt för att dessa sociala relationer skall vara möjliga att skapa. På platsen finns de sociala relationer och möjliga utrymmen för valfrihet som gör att Erik är angelägen att kunna besöka spelaffären (jfr. Hansson 2007). Han får också, liksom de andra ungdomarna, möjligheten att vara konsument och utövare av en specifik ungdomskultur, vilket kan vara centralt för den identitet han vill skapa sig. Det senare är centralt för Erik kan man förstå när man pratar med honom eftersom han i intervjun återkommer till sitt kortspelande och varför han gillar att besöka affären.

Om vi betraktat plats och identitet som relationell kan vi se hur platsen står i relation till de identiteter Erik har möjlighet att skapa (jfr. Saltzman & Svensson 1997). Utifrån perspektivet kan vi också förstå att de barn och ungdomar som hamnar utanför platser som till exempel spelaffären också mister en viktig plats där det hade funnits möjligheter att skapa och testa vissa typer av identiteter. Perspektivet ger oss också möjlighet att förstå hur centralt det är för till exempel Erik att inte vara 'utanför platsen' utan snarare kunna ta sig till och vara 'på platsen' (jfr. Kitchin 1998). För Eriks del är rullstolen avgörande för detta platstagande.

Rullstolen som tekniskt element

För att förstå relationen mellan plats och identitet måste vi också synliggöra på vilket sätt handlande på platsen görs möjlig. Som B. J. Glesson poängterar har hindren en bakgrund i en historisk och samhälllig kontext och utifrån detta perspektiv kan man tänka sig, även om Glesson inte skriver något om detta, att handlande står i relation till den plats individen är en del av (jfr. Glesson 1996). Vad som inte belyses genom Glessons perspektiv är vilken roll rullstolen, eller andra hjälpmedel för den delen, har i relation till individen och dennes handlande. Ett sätt att analysera rullstolens betydelse i förhållande till individens handlande är genom sociologen Bruno Latours resonemang om att individers handlande uppstår, och kan endast förstås, genom relationen mellan människa och föremål, eller mer korrekt, mellan sociala element och tekniska element (Latour 1998: 145 ff). Det är ett perspektiv där individer kan analyseras som aktörer, utan även rullstolen som ett ting skall analyseras som en aktör i relation till individen. En komplex sammanflätning förenar det tekniska element, som till exempel rullstol, med sociala element och andra tekniska element, vilket får konsekvenser för hur det vardagliga handlande tar form. De tekniska elementen, precis som de sociala, får konsekvenser för vilka handlingsalternativ som är möjliga på en viss plats. Detta är ett

perspektiv som inte synliggörs i de presenterade geografiska perspektiven ovan men som kan användas för att kunna analysera hur ungdomar som använder rullstol antingen hamnar 'utanför platsen' eller har möjlighet att 'ta plats'.

För att analysera rullstolen som ett tekniskt element i Eriks vardag samtalar han och jag om hur han förhåller sig till de två olika rullstolar han har, det vill säga Permobil och den manuella rullstolen. I följande diskussion pratar vi om när han väljer den ena modellen istället för den andra i förhållande till den plats han planerar att besöka.

Erik: Jag brukar utgå från den manuella rullstolen för då kan jag ta mig fram nästan överallt med assistans, men samtidigt är det ganska trist när man samtidigt är begränsad

Kristofer: Begränsad? På vilket sätt?

Erik: Jag kan inte röra mig utomhus ordentligt med den manuella rullstolen. Det är till exempel nerförsbackar som är svåra att ta sig ner för.

Kristofer: Känner du dig mer fri med Permobilen?

Erik: Ja, när det gäller körning utomhus. Samtidigt tycker jag att den är en väldigt klumpig.

Kristofer: När upplevs Permobilen som klumpig?

Erik: På platser med lite utrymme.

Kristofer: Då är den ett hinder?

Erik: Ja, ommöbleringsfirman krasch och bang. Jag möblerar om gratis, ni får era möbler i ett helt nytt skick. Och det är inte alltid positivt.

Erik är en kille som har glimten i ögat och skämtar både kring sig själv och kring de frågor som jag ställer. 'Ommöbleringsfirman krasch och bang' skall såklart förstås som ett skämt men pekar samtidigt på hur Permobilen i visa miljöer blir ett svårmanövrerat tekniskt element som inte skapar den manövreringsfrihet som Erik önskar. Vi kan fråga oss på vilket sätt rullstolen som ett tekniskt element är sammanvävt med Eriks möjligheter att handla på olika typer av platser? För att förstå vilka möjligheter till handling som Erik har måste vi också förstå vilka möjligheter till handlande som de två olika rullstolarna kan skapa och, kanske framför allt, inte skapa. Använder han Permobilen ger det honom en frihet att röra sig friare utomhus men inomhus eller när han måste ta sig över en viss typ av hinder är Permobilens inget bra val. I följande citat kan vi se hur Erik resonerar kring relationen mellan rullstolen och olika platser i hans vardag:

Kristofer: När använder du Permobilen och när använder du den manuella rullstolen?

Erik: Manuellstol använder jag till exempel på fritidsgården och hemma. Permobilens använder jag ute för det mesta, till exempel när jag åker till sommarfritidsgården (en

fritidsgård som på sommaren har sin verksamhet utomhus). Däremot är det vissa ställen där jag använder manuellstol för att det är trappor och sådant som jag måste ta mig över.

Frågan om hur Erik tänker agera på den plats som han skall besöka styr valet mellan de två rullstolarna. För Erik skapar Permobil fler möjligheter till ett mer självständigt handlande på platser som inte är alltför små och där det inte finns trappor och höga kanter som måste forceras. Genom relationen mellan det tekniska elementet Permobil och den faktiska platsen skapas varierande handlingsmöjligheter. För att förstå ungdomars platstagande med rullstol kan inte hjälpmedlet förbises, det är ett tekniskt element som skapar vissa typer av relationer till den plats som personen vill vara på. Därmed är det i relationerna mellan sociala och tekniska element som uppkomsten av hinder och även överkommandet av dessa skall sökas.

Hinder och betydelsen av att överkomma dem

Samtidigt som jag här har poängterat, genom Glesson (1996), vikten att betrakta hinder som specifika historiska och rumsliga förändringar av miljön, har jag också velat poängtera vilken roll relationen mellan sociala och tekniska element får både för uppkomsten av hinder också individens möjligheter att överkomma hindren. Det är de uppkomna relationerna på specifika platser som genererar den separation som gör att människor som använder rullstol hamnar 'out of place' och också blir förpassade till 'in their place' (jfr. Kitchin 1998). Ett sätt att analytiskt fånga dessa hindrande relationer är använda termer kritiska platser (Hansson 2007). I presentationen ovan pekade jag på att kritiska platser analyserar hur både rumsliga hinder och sociala relationer kan försätta individen i en situation där hon eller han måste handla, det blir ett avbrott i det pågående vardagliga flödet. Vid detta avbrott kan inte individen fortsätta det handlande som hon eller han var inställd på utan måste i första hand förhålla sig till det uppkomna hindret. Vad jag här vill utveckla är hur de tekniska elementen, i första hand rullstolen, är en viktig del att analysera för att förstå hur den kritiska platsen uppstår och hur man kan överkomma dem.

Jag skall här ge ett exempel på hur Erik förhåller sig till hinder som kan dyka upp när han är utomhus och vilken betydelse rullstolen har vid dessa hinder:

Erik: Trottoarkanter är inte särskilt kul om de är höga, de är rätt läbbiga.

Kristofer: Men dom fixar du med både Permobil och den manuella?

Erik: Nej, med den manuella tar jag hjälp och med Permobil klarar jag en del kanter som inte är så höga.

Kristofer: Har du någon speciell teknik för att ta dig över trottoarkanter?

Erik: Om de är relativt låga så är det bara att köra. Det är mer när det är höga som det är svårt.

Kristofer: Vad gör du då?

Erik: Försöker hitta ett lägre ställe att åka på. Men det har hänt ganska många gånger att jag tagit mig ner för ganska höga trottoarkanter. Det har gått bra men, det är inte särskilt kul.

En för hög trottoarkant kan för Erik omvandlas till ett hinder och på så sätt skapa en kritisk plats. När hindret uppkommer måste han förhålla sig till den nya relation mellan de sociala och tekniska elementen som uppstått och handla efter detta. I detta uttalande presenterar Erik fyra olika handlingsalternativ: (1) Om han använder den manuella rullstolen kan han ta hjälp, (2) om han använder Permobil och om kanten inte är allt för hög kan han köra ner från den, (3) om den är hög kan han chansa med Permobil eller (4) så väljer Erik att leta upp ett ställe där kanten inte är så hög och där han kan köra ner. För att förstå vilka möjligheter Erik har att ta sig förbi hindret måste de relationer som uppstår på den kritiska platsen analyseras. De olika elementen, sociala och tekniska, får konsekvenser och måste tas i beaktande för att vi skall förstå hur Erik handlar i förhållande till hindret och hur dessa relationer av olika element påverkar hans upplevelse av platsen. Två frågor anser jag vara centrala att ställa sig utifrån detta perspektiv: Vilka relationer mellan de olika elementen är centrala för att Erik skall ta sig över hindret och 'ta plats'? Vilka relationer mellan elementen är verksamma när Erik hamnar 'utanför platsen'?

Med dessa frågor vill jag peka på att vi inte enbart skall fokusera på hindren och vilken kulturell betydelse dessa har för individen, utan också på de många andra relationer av element som finns på de kritiska platserna och som är en del i hindret. I följande citat finns det möjlighet att peka ut ett antal sådana element:

Kristofer: Du sa att där var trappor och ramper på affären som säljer kortspel. Om du har ett sånt hinder framför dig som du känner att du behöver hjälp med, frågar du då om hjälp för att komma över hindret?

Erik: Ja, jag ber min personliga assistent om hjälp.

Kristofer: Hur vet du när är ett hinder för svårt och du behöver hjälp?

Erik: Det ser man ofta på det. Om rampen är för brant så är den förmodligen det. En trappa är ett hinder bara i sig.

Här återfinns den personliga assistenten som utifrån det förde resonemanget kan betraktas som ett socialt element som Erik står i relation till och som han också kan använda sig av för att ta sig över hinder som han inte själv klarar av att forcera. Men vi ser också att hindren som

tekniska element står i relation till Erik och påverkar på vilket sätt han väljer att handla. Är hans erfarenhet den att hindret är för svårt för honom väljer han att fråga sin personliga assistent om hjälp eller, som han säger i citatet högre upp, åker vidare till ett ställe där han kan forcera hindret på egen hand.

Att passa in

Avslutningsvis skall jag lyfta fram ett annat hinder som ofta glöms bort när geografer skriver om hinder och plats och det är andra sociala element. I citatet i början av detta paper skriver jag: "Situationen påverkas inte bara av rumsliga hinder, utan också sociala relationer som kan försätta den enskilda ungdomen i en position där hon eller han tvingas att agera" (Hansson 2007: 140). Med detta försöker jag beskriva hur omgivningen påverkar den som har astma eller allergi att handla på ett vist sätt. Det kan till exempel vara att den unge tycker det är pinsamt att ta sin medicin öppet inför skolkamrater och därför väljer att antingen avstå från sitt läkemedel eller går undan och tar sin medicin på en dold plats. Omgivningen kan, medvetet eller omedvetet, vara hindrande för hur individen vill handla. Hur kan detta perspektiv användas för att ge förståelse för den vardag som ungdomar som använder rullstol är i? Kan de sociala element som omger individen som använder rullstol betraktas som hindrande? Jag och Erik kommer in på en diskussion där han lyfter fram hur han vid rullstolsträning lärt sig att förhåller sig till omgivningen.

Erik: Vi provade att åka i köpcentrum och då var det inte själva hindren vi skulle lära oss att behärska, utan att vi skulle lära oss åka ordentligt bland folk, massor av folk.

Kristofer: Ordentligt på vilket sätt?

Erik: Att åka på rad till exempel, att inte ta upp plats och så.

Kristofer: Man skall inte åka i bredd?

Erik: Nä.

Kristofer: Vad sa du?

Erik: Då täpper man hela korridoren.

Här återger Erik en händelse där han och hans kamrater under rullstolsträning skall lära sig att förhålla sig till omgivningen. Att åka i bredd är enligt Erik inte okej eftersom man då tar för mycket plats och inte delar den tillgängliga ytan med övriga. Efter intervjun funderar jag inte så mycket på detta men några dagar senare går jag längst Götgatan i Stockholm och möter där ett ungdomsgäng med fyra killar som går i bredd. Vi som försöker passerar i motsatt riktning får vika av och gå nära trottoarkanten för att inte gå rakt in i ungdomarna. Händelsen får mig att fundera på varför Erik och hans kompisar skall lära sig att inte ta upp hela korridoren eller

trottoaren när de kommer åkande med sina rullstolar. Varför skall de lära sig att passa in i stadsmiljön? Varför kan de inte åka i bredd på trottoaren i sin stad? I intervjun är detta en fråga som jag återkommer till.

Kristofer: Jag har tänkt på en annan sak, det du berättade att ni skulle åka på rad. Vad händer om ni åker på bredd?

Erik: Vi har inte åkt på bredd, det har genast rättats till eller någonting så där.

Kristofer: Vem har det rättats till av?

Erik: Ibland har jag kommit på det, ibland har någon annan kommit på det och ibland har personalen sagt till.

Kristofer: Det är inte så att de andra i köpcentret reagerat?

Erik: Nej. Man blir inte tilltalad av folk som går förbi om man inte frågar något.

Kristofer: Men du tycker det är bra att man skall åka på led?

Erik: Mm, då förstör man inte för massa andra människor.

Kristofer: Nä, men är det inte svårt att prata med varandra om man åker på led?

Erik: Då stannar jag och vänder mig om och säger till honom att stanna så kan vi prata.

Erik är en eftertänksam kille som noga har tänkt igenom hur han handlar gentemot andra människor. Att åka på led är ett självklart sätt för honom att låta också andra människor röra sig fritt och enkelt på köpcentret eller på stadens trånga trottoarer. Men samtidigt är det också ett handlande där han och hans kompisar som använder rullstol har lärt sig att så smidigt som möjligt inte störa andra människor som finns i omgivningen. Genom att åka på led anpassar sig Erik till omgivningen för att på så sätt inte sticka ut (jfr. Hansson 2005). Ställer vi detta handlande mot killarnas handlande på Götgatan kan vi tolka rullstolsåknigen på led som en instruktion som kan tänkas hindra Erik och hans kompisar. Det är inte så konstigt att killarna på Götgatan går i rad eftersom de då har möjlighet att samtidigt prata med varandra. De vill inte behöva stanna upp för att berätta om något som hänt dem i veckan eller kommentera något de ser i något skyltfönster, det vill de omedelbart prata om. Gående i bredd möter de också omgivningen som en solid massa vilket inger dem en gruppidentitet som kan vara väldigt stärkande för varje enskild individ i gruppen. Så om de här killarna tar plats och formerar sig på stadens gator, så har Erik och hans kompisar, som är i samma ålder, lärt sig att så smidigt som möjligt försöka skapa ett friktionslöst rörelsemönster i staden där de inte stör andra människor med sina rullstolar.

Det är centralt att vända sig till den som använder rullstol för att förstå vilka hinder som denna har i sin vardag och hur hon eller han överkommer dem (jfr. Glesson 1996: 395). Det är en i hög grad subjektiv metod som försöker lyfta fram individens erfarenheter. Om vi återvänder till exemplet ovan kan vi se hur Erik i positiva ordalag beskriver vikten av att åka

på rad i stadsmiljö för att inte ta för mycket plats. Att passa in på detta sätt behöver inte upplevas som ett hinder av individen utan individens erfarenhet kan vara att detta rörelsemönster tillför något positivt som till exempel att den unge får möjlighet att vara på platser som annars skulle vara svåra att besöka. Vi kan se hur Erik anpassar sig till sin miljö för att passa in utan att varken urskilja sig eller bli utpekad och därigenom också får en möjlighet att vara på en specifik plats (jfr. Bhabha 2006). Samtidigt är det en anpassning som utesluter vissa handlingsmönster och kopierar andra. Att som killarna på Götgatan gå i bredd och låta alla andra som möter dem gå undan för att inte gå in i denna massa är inget alternativ för Erik, även om denna form av ungdomligt platstagande, om det kan kallas det, skulle kunna tillföra möjligheter för Erik och hans vänner. På bredd skulle de kunna möta världen som ett samlat gäng som förutom kunde prata med varandra när de tog sig fram längs gatan också tydliggjorde sig som grupp. Skulle ett sådant tydligt platstagande ge dem som individer en viss sorts gruppidentitet? För att närmare förstå detta komplexa platstagande på till exempel stadens gator måste vi vända oss till ungdomar som använder rullstol och fråga om deras erfarenheter.

Poängen med den analys som här har gjorts är att peka på att de sociala elementen som omger den enskilda individen kan analyseras som hindrande. Det är inte bra i de tekniska elementen som hinder uppstår. Vad som skiljer de två elementen åt är att de sociala elementen kan vara både medvetet eller omedvetet hindrande, de tekniska elementen är varken eller. Centralt är också att ungdomar som använder rullstol skapar vissa relationer till dessa sociala element som möjliggör vissa handlingar framför andra. Vilka dessa handlingar är beror på den kultur ungdomen är socialiserad in i. Hur man lärt sig, som Erik, att man skall åka på led och inte ta plats kommer detta också vara något man anpassar sig till.

Avslutning

Avslutningsvis kommer jag att diskutera vad Erik kan lära oss om platsens betydelse för unga människor och vad platstagande med rullstol innebär för en ung kille. För att återgå till Rob Kitchins terminologi så är mycket av min analys inriktad på att förstå hur Erik handlar i sin vardag för att inte hamna i ett 'Knowing one's place' eller för att uttrycka det annorlunda, hur gör Erik för att inte hamna utanför betydelsefulla platser (jfr. Kitchin 1998). Det mest talande exemplet på en betydelsefull plats för Erik är affären som säljer moderna kortspel och där han med hjälp av sin personliga assistent kan ta plats och både vara en konsument av ungdomskultur men också träffa andra ungdomar som utövar denna specifika ungdomskultur.

Samtidigt ger Erik exempel på platstagande där han och hans kompisar är på en plats men där de ändå upplever att de måste anpassa sig till omgivningen. Det skulle kunna uttryckas som att de är på plats men ändå verkar de veta sin plats. Här finns en möjlighet att utveckla Kitchins begrepp.

Så som jag har tolkat Kitchins term 'Knowing one's place' så handlar det om faktiska platser som tydligt avgränsar den som har ett handikapp från platser där icke-funktionshindrade befinner sig. En sådan plats i Eriks vardag skulle till exempel kunna vara den fritidsgård han nämner. Samtidigt som fritidsgården är central för hans identitet är det också en fritidsgård som är helt inriktad på barn och ungdomar som har någon form av funktionshinder. Det är också en fritidsgård som är inhyst i en lokal som ligger avsides och på en bakgata i den stad som Erik bor i. Detta innebär att det är relativt folktomt runt fritidsgården och ungdomar som inte har ett funktionshinder söker sig inte hit. Men Erik är inte alltid på denna fritidsgård utan ibland rör han sig ute i staden med sina kompisar och med sin personliga assistent. Då lämnar han det som kan kallas 'Knowing one's place' och tar istället plats i stadsmiljön och affären där också människor utan funktionshinder finns. Men även i dessa situationer finns där ett resonemang hos Erik som handlar om hur han förhåller sig till dessa platser och de andra människorna som finns där.

Att veta sin plats handlar inte enbart om faktiskt avgränsade platser som fritidsgården, utan också om individuella förhållningssätt på till exempel ett köpcenter. Att åka på led med sina kompisar kan med detta perspektiv betraktas som ett sätt att anpassa sig till den plats som individen befinner sig på för att där, på den specifika platsen, markera, genom ett visst handlande, vet sin plats. Kitchins begrepp kan således förstås som mer än en faktisk plats, det vill säga även som en plats i platsen där olika individuella handlingsätt växer fram för att kunna anpassa sig till de omgivande människorna och på så sätt inte störa dem och inte ta för mycket plats. Killarna som kom gående i bred på Götgatan viste sin plats, de ägde trottoarkanten och vi som mötte dem var tvungna att anpassa oss. Liknande mekanismer som fick dem att gå i bredd får Erik och hans kompisar att åka på led, det handlar om kulturella mönster angående om hur man bör handla och hur man inte bör handla i relation till de sociala och tekniska element man möter. 'Knowing one's place' kan därför förstås som ett begrepp som pekar på de kulturella mönster som individen medvetet eller omedvetet förhåller sig till när hon eller han väljer att inte ta plats (i betydelsen att inte vara på platsen eller att vara på plats men inte ta för mycket plats). Dessa kulturella mönster reproduceras både i relation till

de sociala elementen och till de tekniska elementen. Om detta är ett sätt att förstå de hinder som finns i vardagen, hur kan vi då förstå hur ungdomarna överkommer dessa hinder?

Först och främst är de kulturella mönster ungdomar förhåller sig till historiska och kontextuella, det vill säga att det blir först i ett visst historiskt sammanhang eller i en viss situation blir centralt att förhålla sig till ett kulturellt mönster. Det är när en viss relation mellan sociala och tekniska element uppstår som den unge, medvetet eller omedvetet, anpassar sitt handlande. Den analytiska poängen med detta perspektiv är att i högre grad ta tillvara de erfarenheter ungdomarna själva har och sätta in dem i ett kulturanalytiskt perspektiv. Frågor till ungdomarna kan till exempel vara: Hur använder du rullstolen i vardagen? Vilka platser besöker du? Vilka platser skulle du vilja vara på men är utestängd från? Vad är det i rullstolens konstruktion som hindrar eller underlättar för olika platser? För att återvända till Erik så kan vi se att det finns hinder för vissa platser men där platsen är så viktig att han trotsar dessa hinder för att kunna ta plats. Att överkomma hindren handlar därmed med inte enbart om att kunna ta sig över eller förbi ett fysiskt hinder i miljön utan i lika hög grad handlar det om att förhålla sig till de hinder som uppstår i förhållande till andra sociala element.

Litteratur

- Aagre, W. (2003). *Ungdomskunskap. Hverdagslivets kulturelle former*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Bhabha, H. K. (2006). *The location of culture*. London: Routledge.
- Cresswell, T. (1996). *In place/Out of place. Geography, ideology and transgression*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Dorn, M. & Laws, G. (1994). Social theory, body politics, and medical geography: extending Kearns's invitation. I: *Professional Geographer*, Vol. 46, No. 1, 106-110.
- Fredriksson, C. (1998): *Ett paradys för alla. EPA mellan folkhem och förförelse*. Stockholm: Nordiska museet.
- Hall, E. (2000). 'Blood, brain and bones': taking the body seriously in the geography of health and impairment. I: *Area*, 32.1, 21-29.
- Hansen, K (1998). *Välfärdens motsträviga utkant. Lokal praktik och statlig styrning i efterkrigstidens nordsvenska inland*. Lund: Historiska media.
- Hansson, K. (2005). Camouflage. I: *Ethnologia Europaea*. Nr. 35:1-2, 136-140.

- Hansson, K. (2007). Unga viljor – kritiska platser. Platsens betydelse för unga män med astma och allergi. I: Olin Lauritzen, Sonja (red.) *Leva med allergi. Samhällsvetenskapliga och humanistiska perspektiv*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Kitchin, R. (1998). 'Out of place', 'Knowing one's place': space, power and the excusion of disabled people. I: *Disability & Society*, Vol. 13, No. 3, 343-356.
- O'Dell, T. (1997). *Culture unbound. The Americanization of everyday life in Sweden*. Lund: Nordic Academic Press.
- Glesson, B. J. (1996). A geography for disabled people? I: *Transactions of the Institute of British Geographers*, Vol. 21, No. 2, 387-396.
- Glesson, B. J. (1999). *Geographies of disability*. London: Routledge.
- Golledge, R. G. (1993). Geography and the disabled: a survey with special reference to vision impaired and blind populations, I: *Transactions of the Institute of British Geographers*, Vol. 18, No. 1, 63-85.
- Latour, B. (1998). Teknik är samhället som gjorts hållbart. I: Latour, B. *Artefaktens återkomst. Ett möte mellan organisationsteori och tingens sociologi*. Stockholm: Nerenius & Santérus Förlag.
- Moss, P. & Dyck, I. (1999) Body, corporeal space, and legitimating chronic illness: women diagnosed with M.E. I: *Antipode*, 31:4, 372-397.
- Ristilampi, P-M. (1994). *Rosengård och den svarta poesin. En studie av modern annorlundahet*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Saltzman, K (2001). *Inget landskap är en ö. Dialektik och praktik i öländska landskap*. Lund: Historiska media.
- Saltzman, K. och Svensson, B. (red.) (1997). *Moderna landskap*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Sapey, B., Stewart, J. & Donaldson, G. (2005). Increases in wheelchair use and perceptions of disablement. I: *Disability & Society*, Vol. 20, No. 5, 489-505.
- Young, I M (1990). *Justice and the politics of difference*. New Jersey: Princeton University Press.